

јануар 1998.

Dona Napoli: **Syntax, Theory and Problems**, Oxford University Press, New York and Oxford 1993, str. 600.

Књига Доне Наполи је јединствена и по садржају и по примењеној методи. Она је замишљена да представља увод у теорију управљања и повезивања (Government and Binding — GB) Ноама Чомског,¹ али је свакако знатно више од тога. У уводу ауторка каже да је књига „организована и састављена на нестандардан начин“. Од самога почетка књиге Наполи примењује индуктивну методу и презентира читаоцу податке о различитим језичким појавама наводећи га да уз њену помоћ формулише хипотезе и објашњења за уочене проблеме. Она верује да таква метода омогућава читаоцу прикладан приступ компликованој теорији управљања и повезивања без бесмисленог меморисања и обесхрабрујућег осећаја да је та теорија неосвојива. Књига не претпоставља никакво знање лингвистике, ауторка настоји да све појмове којима се користи пажљиво дефинише.

Наполи се у анализи и проблемима претежно користи подацима америчке верзије енглеског језика. Посебну пажњу поклања изворном америчком говору у ситуацијама које не подлежу свесној цензури. „Ако проучавамо језичку употребу која измиче намерној свесној контроли, можемо претпоставити да тада проучавамо узорке произведене природним језичким механизмом људског мозга. Који год принципи проистекну из таквог проучавања могу се сматрати одразом начина на који људи мисле. Ова књига заузима став, који је данас доминантан, да је лингвистика грана когнитивне психологије.“ (стр. 4). Ово је познато основно становиште генеративне граматике које изгледа успешно одолева променама које су током деценија темељно измениле неке њене раније теоријске претпоставке. Сама Наполи се у књизи готово никако не бави општим филозофским и методолошким претпоставкама генеративне граматике, већ само и искључиво синтаксом. Додајмо с правом,

¹ B. Chomsky, N. *Lectures on Government and Binding*, Foris, Dordrecht 1981, *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*, MIT Press, Cambridge 1982. и *Barriers*, MIT Press, Cambridge 1986.

јер већ постоје добри уводи у филозофске и методолошке претпоставке генеративне теорије, а знатно мање има правих увода у компликовано синтаксичко језгро саме теорије.

Поред америчког енглеског Наполи у проблемском делу највише употребљава примере из романских језика и јапанског. Претпоставља се да су принципи језичке организације који се излажу у књизи универзални за све језике света уколико се експлицитно не каже супротно. Теорију управљања и повезивања ауторка не прихвата догматски, већ настоји да укаже на могућа алтернативна решења кад год је то педагошки уместо. Зато ова књига може да буде корисна читаоцима различите теоријске оријентације, поготову што се у задацима приказују врло различите језичке појаве, а на крају књиге је за готово сваки проблем посебно наведена литература. Ова књига је, дакле, један савремен увод у теорију управљања и повезивања (у даљем излагању УП), али може у знатној мери да послужи и као референтни извор информација или као збирка задатака за вежбање.

Свака глава књиге се састоји из наративног текста, проблема и теоријског прегледа. Наполи постепено, циклично проширује градиво уводећи у свакој глави нове појмове и принципе. Прегледи на крају сваког поглавља су зато посебно важни јер сумирају достигнути степен теорије. Овакав начин излагања чини књигу доступном и почетницима у лингвистици, мада се од читаоца захтева доста упорности у решавању проблема који нису увек једноставни, а неки захтевају и изворну компетентност у дотичном језику, најчешће енглеском.

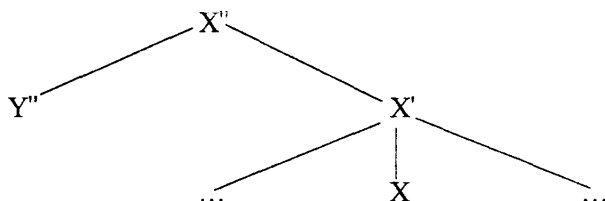
Наполи вешто води читаоца кроз лавиринте УП теорије указујући кад год је то могуће на алтернативна решења и проблеме. Овакав начин излагања захтева велику умешност и енциклопедијско знање, и ауторка супериорно демонстрира оба ова својства. Ипак се код читаоца јављају разне недоумице и питања која, према свему судећи, не проистичу из начина излагања, већ из карактера саме теорије. Прво се може приметити да се у теорији УП некритички и недовољно рестриктивно примењује теорија Х-црта.

Основну базу УП теорије чини теорија Х-црта (Jackendoff 1977)² која је и иначе у савременој лингвистици врло утицајна. Ова теорија једноставним формулама обједињава различите врсте речи и њихове фразе (пројекције). Према теорији Х-црта све лексичке фразе (ИФ, ПФ, ГФ, ПдФ)³ као и ИнФ (фраза инфлекције) имају исту структуру:

² B. Ray Jackendoff *X' Syntax: A Study of Phrase Structure*, Mit Press, Cambridge, Mass.

³ Ознаке редом означавају именичку, придевску, глаголску и предлошку фразу.

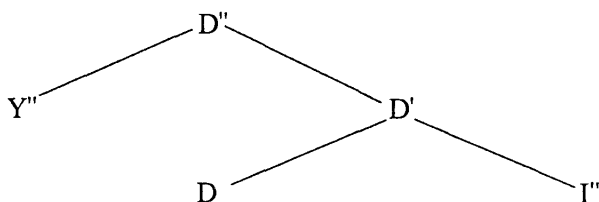
(1)

ИнФ се у УП теорији рачуна као лексичка, а не функционална категорија јер садржи својства слагања [+ или – Agr], а то су лексичка својства. У (1) X је глава фразе која непосредно доминира неком лексичком јединицом или скупом својстава (у случају Ин). X' је фразни ступањ, а Y'' спецификатор. X'' је други фразни ступањ или максимална пројекција. Са ... су означени модификатори и комплументи који долазе са различитих страна главе X.

Теорија X-црта пружа елегантне и једноставне формуле за све лексичке фразе, али по цену игнорисања великих разлика које постоје међу њима. Сем тога, у теорији УП се допушта увођење чворова који одговарају лексичким својствима као што су време, број и лице, или чак сасвим „празних“ чворова. Тако се поред чвора Ин'' (инфлексција) могу уводити T'' и A'' чворови који се нпр. редом могу попунити својствима [+ past] и [2s]. Њихов распоред у фразном означавању је у великој мери произвољан јер та својства нису ни на какав начин подвршћена у лексикону. Сем тога, у УП теорији се допушта и увођење празних чворова у D'' (допуњивач – 'complementizer'). Овај чвор има структуру (2):

(2)

где се на I'' надовезује цела реченица. У питањима у Y'' dolazi k-fraza (wh-фраза), а у D помоћни глагол (Aux) у инверзном положају. Структура (2) се знатно разликује од оне у (1) која треба да буде образац за све могуће фразне чворове. Поставља се питање да ли фраза D'' задовољава услов ендоецентричности и да ли операције премештања чувају то својство.⁴ Такође је нејасно да ли и у ком смислу је Y'' спецификатор за D. Даље недоумице изазива могућност да чвор D остане празан јер

⁴ В. о томе нпр. Radford, A. 1988. *Transformational Grammar*, Cambridge University press.

се чини да фразна структура са празном главом нема много смисла. Поред тога, да би се правилно усмерило к-премештање, фразни чвор Y'' се означава са [+к]. Сада је формулисање правила к-премештања готово тривијално, али је и његова експликативна снага смањена. Слична за- мерка се може ставити за премештање именичке фразе у пасиву.⁵

У примени к-премештања на сложене реченице може се запазити још једна нелогичност. Тврди се да у таквим реченицама к-премештање делује циклично, тј. упитна фраза од исходишта сукцесивно скаче у су- седне чворове спецификатора D'-а. Тако реченица *Who did Mary hear Jim asked Paul to encourage Sally to invite?* се изводи из структуре

(3) [[] Mary did hear [[] Jim asked Paul [[] to encourage Sally [[] to invite who]]]].

У (3) празна места у заградама означавају места спецификатора D'-а на која се упитна фраза сукцесивно помера. Ова места морају у свакој клаузи да буду означена са својством [+к] јер клаузе у ДС садрже и друге празне чворове који су у (3) ради поједностављења приказа изоставље- ни.⁶ Али се сада може приметити да уметнуте клаузе у (3) нису нужно питања, па њихово означавање са [+к] нема никакву интуитивну основу. Реченица *Jim asked Paul to encourage Sally to invite someone* обично није питање, већ нпр. захтев или предлог.

Сама Наполи критички оцењује поједине анализе које су иначе у литератури која се бави теоријом УП широко прихваћене. Тако она у теорији контроле одбацује став да контролор у ситуацији обавезне кон- троле увек с-командује са PRO⁷ у реченици типа (4):

(4) I depended on Bill [PRO to be there].

Она одбацује реанализу ове реченице у којој се предлог *on* у предлошкој фрази *on Bill* рачуна као део глагола јер израз *depended on* није синтак- сичка јединица.⁸ Уместо тога она умесно примећује да контролор у си- туацији обавезне контроле увек носи неку тхета улогу (п. 328).

Значајан је и став ауторке да прихвата само оне тестове консти- туентности који се заснивају на премештању елемената. Овај став је потпуно сагласан са принципом да се само конституенти могу премеш-

⁵ Реченица *Mary was given the ring by Bill* изводи се из ДС структуре

[e] was given [Mary] the ring by Bill.

где [e] означава празан чвор. Овде је положај именичке фразе *Mary* арбитран јер предикат *given* није прелазан у ДС.

⁶ Наполи каже: „If every clouse is marked as having the feature [+wh] or [-wh], we could say that *wh*-phrases can move only into empty phrase nodes that are maked [+wh]. Since empty Subjects at DS cannot have the feature [+wh], *wh*-phrases will be able to move only into specifier of C position.“ (п. 393).

⁷ ПРО означава субјект инфинитива који нема фонетску реализацију, тј. у ДС структури је приказан празним чвором.

⁸ То показују, сматра Наполи, примери реченица *I depended entirely on Bill to make the arrangements.* и *On whom did you depend to make the arrangements?*

штати. Она одбацује коришћење прономиналних форми у тестовима конституентности, које иначе многи примењују у генеративној анализи, јер се резултати ових тестова често не слажу са резултатима тестова премештања, а понекад дају и противуречне резултате. Тако у реченицама *John bought a new car and it has mag wheels. So I went out and bought one too* прономинални елемент *one* замењује низ речи које не чине конституент. Наполи исправно примећује да семантичке јединице (проформе) не морају одговарати синтаксичким јединицама (стр. 425). Одбацивање тестова конституентности на основу примене прономиналних елемената ограничава даље неосновано „богаћење“ структура теорије Х-црта.

Књига Доне Наполи садржи и друге бројне интересантне анализе које могу представљати праве доприносе теорији УП. Књига, међутим, никако није лака за читање. Циклична организација градива захтева од читаоца доста пажње; посебно се може приметити да можда није најсрећније решење што се најтежи појмови теорије владања излажу у две несуседне главе, петој и седмој јер се чини да би појмове управљања и управне категорије требало увести заједно будући да се други појам непосредно надовезује на први. Премештање неких важних елемената теорије у проблемски део није увек целисходно зато што присиљава читаоца на непотребно листање и тражење. Тако се нпр. значајно одбацивање услова с-контроле у ситуацији обавезне контроле налази у једном задатку чије је решење иначе потпуно дато. Неке дефиниције се у књизи дају без примера или се они ређају тек неколико страна даље у књизи (нпр. појам управљања на стр. 210). Неки појмови су тек имплицитно дефинисани — као нпр. важни појмови управљача или л-маркирања. Такође се могу уочити понеке друге неконсистентности. Тако на стр. 483. зачуђује тврдња да субјекти реченица чији је временски оквир одређен (*tensed sentences*) немају лексичког управљача јер су на стр. 210 и 317 као управљач субјекта таквих реченица управо дефинисан чвор Ин (инфлексција), односно лексичка својства [+Arg]. Изгледа да овде из самог материјала пробија чињеница да чвор Ин, који је група апстрактних својстава, не може да има исти статус као остали лексички чворови, на шта сам горе скренуо пажњу. Књига није без штампарских грешака, мада их нема много с обзиром на волумен од 600 страница.

Рецимо, најзад, да је *Syntax* једна вредна и корисна књига чије врлине далеко надмашују неке њене недостатке, тим пре што се ови углавном могу релативно лако отклонити. Уосталом и сама теорија свакако није без недостатака, али она ипак доноси и знатне увиде у такве појединости које се тичу саме суштине језика.

Београд

Сћанимир Ракић